

Džozef O'Konor

Igra senki

S engleskog preveo
Vladimir D. Janković

Za Kerol Blejk

၁

Abraham – Brem Stoker, činovnik, kasnije upravnik pozorišta, uz to i pisac, rođen 1847. u Dublinu, umro 1912. u Londonu, za života nije iskusio književnu slavu.

Henri Irving – rođen kao Džon Brodrib 1838, umro 1905, najveći šekspirovski glumac svog vremena.

Elen Alis Teri – rođena 1847, umrla 1928, najplaćenija glumica u Engleskoj, miljenica publike. Priča se da njen duh obitava u Licej teatru.

U svakom biću što živi postoji i jedno drugo „ja“, o kojem svi ostali vrlo malo znaju. Vi, koji ovo čitate, imate tu stvarnu osobu skrivenu ispod one drugima poznate ličnosti, i teško da iko to zna – a to je najbolji deo vas, najzanimljiviji, najneobičniji, najhrabriji, i predstavlja objašnjenje onog dela vas koji u nama pobuđuje zapitanost. To je ono vaše tajno „ja“.

Edvard Gordon Krejg (sin Elen Teri)
iz dela *Elen Teri i njeno tajno „ja“*

ČIN I

Večna ljubav

Bolnica Viktorija kotidž,
nedaleko od Dila,
Kent
20. februar 1908.

Najdraža moja Elen,

Molim te, oprosti mi što toliko kasnim s odgovorom. Kao što ćeš i sama zaključiti na osnovu napisanog u zaglavlju, nisam ti baš dobro, bojim se. Novčane brige i napetost zbog preterivanja u radu oslabili su me ove grozne zime, sve dok na kraju nisam baldisao kao stari konj što vuče fijaker. Ono što je u svemu dobro jeste to što kažu da nema veće trajne štete po moje zdravlje. Moja sirota žena, svetica, došla je ovamo iz Londona, smestila se u mali pansion na obali mora i dolazi svakodnevno autobusom da me poseti i da mi čita, te tako možemo s najvećim zadovoljstvom da nastavimo jedno drugom da idemo na živce, onako kako to samo ljudi u braku mogu. Užitek nam predstavlja da se prepiremo oko raznih sitnica kao što su sendviči ili demokratija. Kao što vidiš, ja sam i dalje u stanju da kucam na mašini.

Noćas sam sanjao o znaš već kome – bio je u trećem činu *Hamleta* – i nekako si mi odnekud došla ti, kao umorna ptica šuštanju krošnji, i evo me, zato, pišem; kasnim, ali pišem od srca.

Kakva je to milina čuti da pišeš memoare, i kakav će to strah pobuditi u mnogim nepomenutim muževima. Pitaš me kako stoje stvari s programima iz Liceja, s nacrtima kostima, crtežima ili fotografijama, spiskovima zvanica za premijeru, jelovnikom, i tako dalje. Bojim se da sam, u ovim krajevima, od svega toga daleko. (Jesi li još u kontaktu sa Džen?) Gotovo sve što sam imao potrpao sam u *Reminiscencije* i onda to, čim je knjiga objavljena, otpremio (punih pet kofera) u Britansku biblioteku, sve osim nekih ličnih sitnica koje nikome ne bi bile ni interesantne niti od bilo kakve koristi.

Pamtiš ti, i neka pamtiš, da sam svojevremeno imao ona pisma koja mi je slao siroti Vajld, ali ja sam smatrao da je mudro spaliti ih pre nego što nevolja pokuca na vrata.

Ono što kod sebe imam jeste svežanj listova iz dnevnika i privatnih zabeležaka koje sam godinama vodio i od kojih sam počeo da pravim roman, nešto što inače nije u mom stilu, ili pozorišni komad, ne bih znao ni sam. Nadao sam se da ću tu đavolštinu privesti kraju pre nego što me obuzme staračka klonulost. Ali, koliko vidim, ništa od toga sad ne biva – izgleda da je snaga počela da me napušta. U svakom slučaju, budući da uštedevine nemam, a da je kuća u Londonu pod teškom hipotekom, moram da prikupim sve svoje snage i pronađem neki posao za koji ću dobijati novac, što od svog škrabanja nikada nisam. Namera nam je da se brodom prebacimo u Nemačku, možda u Hamburg ili Libek, tamo su troškovi života manji, a Florens zna nemački. Bog sveti zna da smo u ovim godinama prestari da bismo emigrirali, ali to nam je što nam je.

Što se mojih škrabotina tiče: neki delovi su završeni, drugi su još u dnevničkoj formi. Prvobitno sam nameravao da promenim imena, ali nikako mi to nije polazilo za rukom – tvoje, eto, ime, s obzirom na to da je deo tebe, učinilo mi se nekako previše lepo da bih ga menjao – a zatim, pre nekoliko meseci, slučajno sam naleteo na čudnovatu knjigu jednog Amerikanca, nekog Adamsa, u kojoj on o sebi piše u trećem licu, kao da je lik u romanu, i taj njegov pristup prilično me je zagolicao, pa pomislih: neka imena ostanu kakva jesu.

Budući da se u tekstu pominješ i ti, tebi će to provirivanje kroz ruševine svakako biti zanimljivo, a možda ti prisećanje na stara dobra vremena vatre i slave, na ludilo toga vremena, izmami pokoji osmeh. Na ovim stranicama nabasaćeš, tu i tamo, i na poneki odlomak iz intervjua koji je neka tamo neprevaziđena dramska umetnica svojevremeno dala *Spektejtoru*; ovide ćeš naći transkript njenih odgovora, ali – ne znam zbog čega – ne i sama pitanja. Ako od bilo koje daske ove olupine može biti neke vajde za tvoje memoare (u

šta sumnjam), imaš sva prava da iz krša spasavaš šta se spasti može. Dobro, možda ipak prvo mene pitaj.

Većinom je to napisano Pitmanovom stenografijom, koju ti, verujem, znaš. Ukoliko je slučajno ne znaš, znaće je neka mlada seljanka, ili se obrati službi gospođice Minajter, tamo kod Kovent gardena – jasno mi je ta ulica pred očima, kao da je sad gledam, ali ne mogu da se setim kako se zove. Možda se ti sećaš. Imaš je u imeniku.

Nešto teksta je šifrovano, i to tako da je i sam njegov tvorac zaboravio kako da ga dešifruje. Pitam se samo šta li sam to pokušavao da sakrijem i od koga.

Dobro onda, stara moja – draga i dragocena moja prijateljice – divna je sama pomisao na to da će moje reči promicati kroz samo srce tvoga srca, jer će se onda nešto od mene spojiti s nečim od tebe, i stajaćemo tako neko vreme na istoj kiši, pod istim kišobranom.

Izraze najsrdačnije ljubavi šaljem tebi i tvojoj porodici, najmilija moja zlatna zvezdo.

I srećan ti rođendan – sledeće nedelje pada, ako se ne varam?

Zauvek tvoj,
Brem

P. S. Kao i mnoge druge dobre priče koje klopoću li klopoću, i ova počinje u vozu.

SCENA I

U kojoj dva džentlmena pozorišna kreću iz Londona put Bredforda

Pred zoru, 12. oktobra 1905.

Iz sve gušćih nanosa magle pomalja se, uz riku, usijano crno čudovište, škripi i bljuje svoj jednak, žučan dim, širi se oštar zadah bezdimnog baruta. Grmljavina i pepeo, ložać i kotlar, crno liveno gvožđe i trenje od kojeg sve pršti, tandrkanje po drumu od čelika i stare hrastovine, dok kapi rose cvrče na bokovima zveri. Lisice se sklanjaju u brloge. Lanad, pozorna, beže. Sokolovi u krošnjama tisa okreću se i zure.

U oskudno osvetljenom kupeu prve klase, u ranojutarnjem poštanskom vozu što kreće s Kings krosa, dva džentlmena, pozorišni ljudi, sede jedan naspram drugoga, obojica ćebetom pokrivena, s pohabanim šalovima, iznošenim rukavicama i kiselkastim vonjem jutarnje mrzovolje. Od daha njihovog, premda slabašnjog, stvaraju se mehurovi pare. Nema još ni sedam sati. Kao noćne ptice, nisu navikli da tako rano budu budni, osim ako se u to vreme ne vraćaju kući iz provoda.

Henri Irving je podigao noge, sa sve čizmama, na sedište preko puta, i sad krmeljivim očima proučava tekst drame *Zvona*, od koje se krv leđi u žilama, a koju je on, tokom svoje karijere poštovanog glumca, igrao na stotine puta, od Londona do San Franciska, od

Kopenhagena do Minhena, pa što li mu je sad taj tekst uopšte potreban, i što li samo, posle tolikih godina, beleži nešto po marginama i mrmori delove dijaloga, polusklopljenih očiju, dok polja promiču pokraj prozora? Njegov saputnik sedi uspravno, kao da vežba jogu, a s ciljem da ispravi kičmu. Knjigu koju čita drži pred sobom kao da je štiti. Voz škripi i grabi napred, ka severnim obodima Londona.

Nekoliko vekova prohujalo je otkako su poslednji put razmenili običan slog, pa čak i jedan od onih žmirkavih, grotesknih pogleda s podignutim obrvama, kojima su, kao i svi pozorišni ljudi, i njih dvojica vična. Ovčji papci i ukiseljena jegulja, kupljeni na brzinu na Kings krosu, i dalje stoje netaknuti – i, naoko, kao da su još topli uprkos hladnoći – u štokavim prevojima stare novinske hartije. Boca madeire na podu pretrpela je žestok napad. Nekoliko kapi je ostalo, tek možda da ispijačima ulije nadu da oni ipak nisu od one sorte koja bi načela bocu madeire u taksiju, na putu ka železničkoj stanici, tek nešto malo pre sedam sati ujutru, da bi je dokrajčila u vozu, nešto pre osam. Postojalo je među njima to posebno, instinktivno saosećanje kakvo se javlja među starijim ljudima koji su dugo zajedno brodili čudnovatim geografskim širinama, kraj krševitih arhipelaga monogamije, koji znaju mnogo, videli su štošta, oprostili bezmalo sve, davno već jedan drugom rekli sve što je imalo da se kaže, a čega, inače, nikad i nije bilo mnogo.

„Kakvo to smeće čitaš?“, pita Irving, tonom dirigenta koji otvoreno iskazuje „sophisticiranu dosadu“ pred dvoranom punom osoba koje je lako zabaviti.

„Istoriju Čizlhersta“, odgovori mu Stoker.

„Bože blagi.“

„Čizlherst je u mnogo čemu zanimljiva varoš. Napoleon III je tamo, u progonstvu, umro u strašnoj agoniji.“

„A danas mnogi ljudi žive tamo u strašnoj agoniji.“

Dug i napet će biti taj dan, moglo se naslutiti.

Krvlju orošeno, skerletno nebo, prošarano crnim tračicama i šaćicama bremenitog zlatnog. A onda se vodnjikava zora oglašava poviše močvarnih blatišta, u bledoplavim, sivim i glibavozelenim tonovima, poput osvita na akvarelu skinutog sa štafelaja neke device. Tu i tamo pokoja klimava breza, javor, oskoruša, pa onda niz kraljevskih, vetrom išibanih brestova i jato – u „V“ – divljih gusaka koje jezde preko nepreglednog neba poput strele što streme ka nekom beskraju.

S one strane zamagljenog, masnog prozora, počinje unutrašnjost Engleske: u daljini svetla malih gradova, dimnjaci i zvonici, ciglane i kamenolomi do kojih vodi makadam. Između tih varošica – blage, navlažene livade sa štalama, ambarima i raspetim strašilima, puteljcima što vode pored zelenih, spokojnih kanala, gazdinske kuće, voćnjaci i ciglom ozidane međe, lavirinti, domovi kulture i parohijski domovi. Mnogo to liči na unutrašnjost Irske, a opet – uopšte nije isto. Ima tu nečeg drugačijeg, teško je to opisati, to svetlo ima neko svojstvo, tugu, možda, neko odsustvo koje je ujedno prisustvo. Dobro došli u to odsustvo nečega što se zove Engleska.

Tandrkanje voza dok se s mukom uspinje uz Stablfieldsko brdo, njihanje i poskakivanje olova dok se niz to brdo spušta i kotrlja se dalje, pri čemu se uznemirujuće zanosi na krivini, na nizbrdici – a onda, iznebuha, i ta težina, neka vrsta drame od koje se u čovekovo srce nastani izvesna zabrinutost kad kompozicija zaciči ili se cimne da padneš sa sedišta. Kofar, privezan za rešetku za prtljag iznad njihovih glava – nosač je hteo da ga smesti u teretni vagon, ali je Irving to odbio – i, konačno, prve kuće neke varoši.

Voz sad već mili pokraj leđima okrenutih malih kuća. Žice za sušenje veša, razapete s prozora; ili pak vise preko bunjišta, po kojima se šetkaju razgnevljeni psi. Musavo dete maše s nezastakljenog prozora. Jezivo mršav hrt kidiše, zaustavlja ga lanac. Morskoplavo nebo i zalomljen nokat meseca, a onda pljusak, iznenađan i žestok, koji će dvojicu putnika naterati da pogledaju napolje.

Stamene građe, bradat, u četvrtoj deceniji života, Stoker i dalje liči na atletu, što je nekad i bio. Na Dablinskom univerzitetu bavio se boksom, veslanjem, plivanjem. Jednom je spasao čoveka od davljenja. Nosio trodelno odelo *Givs & Hoks*, kupljeno na Sevil rou, od finog tvida sa šarom riblje kosti, kakvo je u modi bilo nekad, ima tome trideset godina. Lovački kaput je od teškog sukna, kao generalski šinjel. Ima on taj talenat, ume da se nosi, izgleda kao da se dobro oseća u svojoj koži, i uvek tako, mada je sve što na sebi ima ovoga jutra prepravljano više no jednom, i porubljavano, i produžavano, i skraćivano, i krpljeno, donekle upravo kao i prijateljavanje s njegovim saputnikom. Po porudžbini napravljene bakandže, s novim đonovima, istina – sveže uglancane. Šake su mu prošarane venama i kvrgave, pomalo skaredne, kao da ih je neko napravio od čvornovatog močvarnog hrasta.

Irving je krhkije građe, ispijen otkako se razboleo, mršav kao kostur, konjskog lica. Deset je godina stariji od Stokera, a izgleda kao da je još stariji. Ali je gizdav, i vižljast, mesto ga nikako ne drži. Fes od zagasitocrvenog somota, marame od organdina i lana, ogrtač s krznenim okovratnikom, cviker sa sedefastim ramom. Linijice kalaja oko tamnih jezera njegovih umornih očiju, crna, farbana kosa koju mu lakej njegov nakovrdža svakog jutra, pa čak i ovog. Štap s jabukom u obliku minijaturne lobanje („sasušena glava Džordža Bernarda Šoa“). Kao i svaki veliki glumac, kadar je sâm da odluči kako će izgledati. Igrao je i četrnaestogodišnjeg Romea i ostarelog Lira na istoj turneji, ponekad čak i iste večeri.

Pali kratku debelu cigaru, pogleda onda napolje, posmatra kišu. „*Die Todten reiten Schnell*“, kaže. Mrtvi putuju brzo.

Umesto odgovora, Stoker ga mrko gleda s neodobravanjem.

Voz ulazi u tunel. Žar cigare obasjava im lica.

„Šta si zinuo, tetkice jadna“, kaže Irving. „Pušiću kad god se meni prohte.“